

CUM PUTEM AJUTA MOLDOVA SĂ SE AJUTE PE SINE

Alina Mungiu-Pippidi, Ion Naval
Societatea Academica din Romania

A promova intens problema transnistreană în contextul politic de azi poate fi contraproductiv pentru interesele de securitate ale României și de consolidare a statului moldovean. Trebuie ca Moldova să progreseze pe calea integrării europene indiferent ce face Transnistria, așa cum Ciprul grecesc a făcut-o față de partea de insulă ocupată de Turcia.

Soluționarea conflictului poate redeveni o prioritate când România va fi membru UE. Până atunci Moldova trebuie să se uite mai mult spre Vest decât spre Est și să se pregătească serios pentru UE. Zgomotul făcut astăzi la București pe această chestiune riscă să facă mai mult rău decât bine.

De la crearea ei, Republica Moldova s-a confruntat cu o problemă de consolidare serioasă, creată prin apariția teritoriului secesionist autointitulat Republica Transnitreană. Încercarea de a supune prin forța armelor pe rebeli s-a încheiat cu victoria practică a acestora, care au creat un stat de facto. Când se analizează astăzi perspectivele de reintegrare ale statului moldovenesc în vederea integrării europene, două chestiuni trebuie deosebite clar:

1. Problema conflictului, înghețat într-un punct de echilibru care favorizează pe conducătorii locali transnistreeni și perspectivele unei intervenții pentru a modifica raportul de forțe, deci a stabili un alt punct de echilibru.
2. Problema statalității, adică impactul pe care acest teritoriu dizident îl are acum și îl va avea în viitor asupra existenței unui stat funcțional și capabil de eforturile integrării europene.

În chestiunea întâia au existat unele progrese. Uniunea Europeană, după schimbarea de regim din Ucraina, a reușit să convingă acest stat să treacă la respectarea embargoului pe frontiera cu Transnistria. Scopul acestuia este de a controla economic teritoriul dizident, forțând pe liderii de acolo să devină mai flexibili la negocieri. Embargoul este important, dar nu echivalează cu o intervenție, de tipul celor văzute în fosta Iugoslavie. Nimeni nu va bombarda Transnistria ca să vină la masa tratativelor, iar Uniunea Europeană și Statele Unite, insistent ceruți ca mediatori de partea moldoveană preferă să acționeze în continuare prin intermediul OSCE, cu Rusia, Ucraina, Moldova și Transnistria însăși parteneri de negocieri. În acest format numai o înțelegere cu Rusia poate duce vreodată la o

schimbare radicală de regim în Transnistria, dat fiind că numai Rusia are trupe acolo și sprijină actualmente (pe unele canale numai) regimul transnistrean.

Decizia de a întări frontiera, cu toate limitele ei, este pozitivă. Pentru a atinge însă vreun efect e necesar să fie implementată riguros și să existe un interval de timp suficient ca să înfometeze economia neagră transnistreană. Ea a fost urmată de către avansarea unui plan de pace conceput de Ucraina (vezi anexa). A ieși cu un plan de soluționare definitivă când de abia ai promis că vei aplica un embargo e o opțiune nepotrivită ca timp, rolul ambargoului fiind tocmai de a crește costurile pentru partea necooperantă, ca la un moment dat viitor să agreeze o soluție mai echilibrată. Dacă se împinge de la început la o soluție e neclar la ce mai servește embargoul.

Pentru a înțelege mai bine problema de bază la care Moldova trebuie să răspundă cu promptitudine, ar trebui să recapitulăm starea de fapt actuală în jurul acestei regiuni:

- Moldova depinde de înțelegerea dintre Rusia și UE referitoare la acest spațiu;
- Negocierile actuale dintre acești doi actori sunt destul de influențate de prețul mare la combustil și de creșterea continuă a dependenței UE față de importurile de combustibil din Rusia;
- Negocierile dintre Moldova și Transnistria reprezintă, de facto, reflectarea în miniatură a negocierilor dintre Rusia și UE; Transnistria negociază de pe poziții de superioritate cu autoritățile de la Chișinău.

Ce poate face România, în acest context nu tocmai favorabil?

România a progresat în a adopta conceptul de "o națiune, două state" și relațiile dintre cele două state sînt în prezent bune. Există ca atare riscul ca România să aibă o atitudine foarte necritică și să sprijine automat orice cred autoritățile de la Chișinău că va aduce o rezolvare favorabilă lor. *Asta înseamnă practic să agreăm că Moldova nu are nici o perspectivă de consolidare, dezvoltare și integrare dacă nu este rezolvată cu prioritate problema transnistreană.*

Dar acesta e un cerc vicios, deoarece obiectivele acestea nu pot fi amîinate pînă cînd se va vedea dacă embargoul are vreun efect. Această premiză, susținută aproape unanim de analiști împinge la o rezolvare pe loc a conflictului, dar cum punctul de echilibru e în

favoarea Transnistriei asemenea rezolvare ar fi proastă pentru Moldova. *A cere o rezolvare azi, în plină criză a prețului petrolului, cînd poziția Rusiei e foarte puternică, înseamnă a favoriza o formă de rezolvare care să confirme starea de fapt, adică independența Transnistriei. Asemenea insistențe duc la apariția unor inițiative precum cea a lui Iușcenko, foarte greu de demontat, cum a fost greu de demontat și planul Kozak.*

Dacă acceptăm și noi această premisă, nu mai are sens să criticăm planul ucrainean. Și, în general, să ne fie clar că avantajul inițiativei este esențial în medierea conflictelor. România avea timp să propună ea însăși un proiect de lucru, eventual în mod discret, oferindu-l DG Relex la Comisia Europeană sau Moldovei, și oricîte modificări ar fi suferit acesta ulterior s-ar fi lucrat pe un text de bază românesc. Nu putem reproșa ucrainenilor că au stat de pomană ca noi. Problema nu e în detaliile planului, ci în situația de echilibru, cu o Moldovă slabă și o Transnistrie puternică, pe care nu o poate schimba decît o intervenție externă, nu un plan.

Înseamnă asta că nu se poate face nimic? SAR pune la îndoială conceptul că totul atîrnă de Transnistria. Până acum, în majoritatea planurilor de reglementare a conflictului din Transnistria, Chișinăul a evitat din răspuțeri cazul despărțirii de Transnistria. Iar recentul plan de soluționare a conflictului propus de președintele ucrainean Iușcenko a fost destul de criticat de analiștii de la Chișinău, în special din cauza acestei posibilități de separare între cele două entități. În mare parte disputa e doar una juridică: care separare, din moment ce știm cu toții că Chișinăul de multă vreme nu mai are nici un control asupra acestui teritoriu, începînd de la faptul că cetățenii din stînga Nistrului nu participă la alegerile Parlamentului de la Chișinău și terminînd cu faptul că republica nu colectează nici un impozit din Transnistria? Trebuie să găsim o cale alternativă.

Modelul Ciprului oferă cea mai bună analogie pentru Republica Moldova

Analiștii moldoveni au sesizat mai demult acest lucru, deși pentru unii similaritatea situației nu se traducea obligatoriu prin capacitatea de soluționare a crizei transnistrene pe același calapod. Curentul care a sprijinit viabilitatea comparației cu modelul Ciprului (unul dintre principalii reprezentanții fiind Nicu Popescu¹) nu s-a bucurat la Chișinău de o mare popularitate, ignorînd unele sensibilități naționale care caracterizează opoziția moldovenească și o bună

¹ Nicu Popescu, „*Lecția Cipru pentru Moldova*”, 10 mai 2004, Moldova Azi, www.azi.md

Planurile de rezolvare a conflictului comparate

PREVEDERI	PLANUL KOZAK	PLANUL 3D	PLANUL IUȘCENCO	LEGEA R. MOLDOVA PRIVIND STATUTUL JURIDIC SPECIAL AL TRANSNISTRIEI
Forma de stat a R. Moldova	Federalism bicameral cu 3 unități (Transnistria și Găgăuzia)	Stat unitar	Stat unitar cu Transnistria avînd statut special ca "unitate administrativ-teritorială sub formă de republică"	Transnistria statut special ca republică, în rest stat unitar
Calea	Adoptarea Constituției Federale prin referendum	Gradual: Demilitarizare, democratizare, decriminalizare	Alegeri "parlamentare" democratice în Transnistria după legea electorală proprie nelegate de retragerea trupelor rusești	Aplicarea și completarea acestei legi. Alegeri "parlamentare" democratice în Transnistria după legea electorală a Moldovei
Participanți+ Garanți Internaționali	RM, Transnistria Garanți: Rusia, Ucraina Observatori OSCE, UE, CoE	RM, fără Transnistria (în orice caz nu conducătorii actuali) SUA, UE, România	RM, Transnistria, Rusia, Ucraina, OSCE. Observatori UE și SUA	RM, Transnistria. Se exclud garanții externi
Devoluție	Da	Nu	Da	Da
Posibilitatea secesiunii	Da – bazat pe dreptul subiecților federației în cazul aderării RM la alt stat sau pierderii suveranității totale	Nu	Ca și în planul Kozak	Ca și în planul Kozak
Statutul militar	Demilitarizare Spațiu comun de apărare doar în perioada de tranziție	Demilitarizare completă și înaintea alegerilor din Transnistria	Nu se specifică, dar nu se prevede nimic referitor la retragerea trupelor Rusiei	Demilitarizare Organele de drept sunt centrale
Susținători	Rusia, OSCE, Transnistria	SUA, UE, România, Moldova	Rusia, Ucraina, OSCE, Transnistria	Moldova

parte a societății civile. Alte contra-argumente au venit din direcția celor care susțineau că situația geopolitică a Ciprului era foarte diferită de cea a statului moldovenesc. Totuși, evoluția istorică și datele macro economice sprijină continuarea comparației. La un deceniu de tensiuni etnice după obținerea independenței față de Marea Britanie (1959), o lovitură de stat grecească a dus la separarea părții de sud a insulei și ocuparea părții de nord de armata turcă. Timp de 30 de ani, susțin analiștii moldoveni, situația Ciprului a fost similară cu cea a Moldovei, iar eforturile de reunificare au fost la fel de zadarnice ca și toate încercările de soluționare a conflictului din stânga Nistrului.

Soluția a venit abia după aderarea Ciprului grecesc (Republica Cipru) la UE. După cum arată analistul Nicu Popescu în materialul citat, comparația cu modelul cipriot este una viabilă pentru Moldova. Comparația pledează, pe de o parte, pentru o politică fermă de integrare europeană ca scop în sine și ca modalitate de soluționare a crizei, iar pe de altă parte, împotriva argumentelor celor care afirmă că șansele de aderarea la UE ale unui stat divizat și slab (*weak state*) sunt minime. Pierderile economice suferite de Republica Cipru ca urmare a secesiunii sunt comparabile cu cele suportate de statul moldovenesc. Potențialul economic al republicii cipriote a fost diminuat cu 70% (ca urmare a pierderii a 37% din teritoriul său, 57% din litoral, 50% din întreprinderi și 73% din infrastructura turistică), în timp ce PIB-ul Republicii Moldova ar crește cu 15% în cazul în care Transnistria ar aparține statului moldovenesc, mărindu-și potențialul industrial cu 44% și exporturile cu 55%. Prin urmare, datele economice par să fie în favoarea celor care susțin modelului de soluționare cipriot.

Rămânând la acest capitol, la Chișinău se vehiculează ideea că țara este dependentă de conductele de gaz care trec prin Transnistria și de electricitatea de la Centrala Cuciurgani. Este oare problema atât de gravă, chiar dacă două din cele trei conducte de gaze naturale Rusia-Moldova trec prin Transnistria? Specialiștii arată, că de fapt, deconectarea raioanelor de Est poate afecta parțial unele localități din raioanele Ștefan-Vodă și Dubăsari. Sigur, dacă ar fi blocat gazoductul magistral tot sudul rămîne fără gaze. Ori, e cu greu de crezut acest lucru din partea Gazprom, din moment ce gazoductul magistral are ca scop principal exporturile în statele balcanice. Restul teritoriului are posibilități de a se asigura cu gaze naturale prin conductele ce nu trec prin Transnistria. Acum 13 ani, când separatiștii au închis robinetul conductelor de gaz de acolo, Chișinăul, rămas fără gaze, a construit

de urgență o conductă în zona Rezinei, conectând centrul Moldovei la magistrala ce traversează nordul republicii venind de la Bogorodiciani (Ucraina).

Experiența o arată deci că se poate, dacă se vrea, evitarea dependenței de Transnistria. Mai ales că discuții au existat pentru necesitatea construirii unei astfel de deviații. Un exemplu bun în acest caz îl reprezintă proiectul gazoductului Drochia-Bălți-Iași, care ar permite asigurarea unei mari părți a Moldovei cu gaze, dar și a majorării tranzitului de gaze naturale spre România. Moldova nu mai are datorii față de furnizorii ruși din iunie 2004, iar consumul curent de gaz se achită la nivel de 100%. Însă Transnistria, dacă se cumulează dobânzile și penalitățile de până acum, a ajuns la catastrofa datorie de 1 miliard de dolari.

Paradoxal însă e faptul că nu autoritățile de la Tiraspol, ci cele de la Chișinău se tem că într-o bună zi conducerea de la Gazprom o să închidă robinetul pentru Transnistria. N-ar fi mai corect să fie lăsat Igor Smirnov să se ocupe singur de această problemă ? Tot la acest capitol există o teamă importantă de întreruperea electricității ce vine de la Cuciurgani (aflată în Transnistria). Această frică se bazează pe faptul că centrala este vitală pentru economia țării, ea alimentând și Chișinăul, unde este concentrat 60% din potențialul economic al Moldovei. Însă criza provocată la sfârșitul lui 2004, bazată pe eternul șantaj de la Tiraspol, a arătat că soluții sunt, și chiar foarte rapide. Salvarea Chișinăului a venit dinspre România care s-a arătat dispusă să ajute Moldova și să nu-și lase "protejată" într-un colaps energetic. Mai ales că România are energie electrică de exportat, potențialul centralei de la Cernavodă, ajungând nu numai pentru toată Moldova, ci și pentru alte exporturi în zonă. Totul se bloca până acum din cauza relațiilor reci între București și Chișinău, dar odată cu "reorientarea" lui Voronin și venirea lui Traian Băsescu la putere lucrurile și în acest domeniu par a lua o altă direcție. Iar proiectul de construire a unei linii electrice aeriene de interconexiune de 400KV Bălți-Suceava nu face decât să confirme această alternativă pentru Moldova.

Prin urmare, pentru Moldova cel mai important lucru astăzi este o reformă politică și economică serioasă, care nu e împiedicată de chestiunea transnistreană și nici nu trebuie promovată doar cu scopul integrării în UE. Evident, această abordare trebuie nuanțată, atâta timp cât existența unui teritoriu necontrolat favorizează înflorirea unor activități precum re-exportul sau traficul de arme, cu consecințe nocive pentru dezvoltarea economică, afectând în cel mai direct mod posibil

capacitatea statului moldovenesc. Tocmai de aceea, încercările de reformă nu pot ocoli totalmente problema transnistreană atâta timp cât impunerea/negocierea unor condiții favorabile statului moldovenesc este vitală pentru reușita acestei reforme, un bun exemplu în acest sens fiind retragerea de către guvernul de la Chișinău a ștampilelor vamale pentru regimul separatist sau, mai recenta decizie de respectare de către Ucraina a embargoului impus Transnistriei.

Problema transnistreană nu poate fi ocolită atunci când avem în vedere implementarea unor politici reformatoare, dar sensibilitățile legate de integritatea teritorială pot fi trecute în plan secundar, atâta timp cât miza este înregistrarea unor progrese serioase, care ar putea determina Moldova să revină la masa negocierilor de pe cu totul alte poziții, precum o fac ciprioții greci astăzi. Așa stând lucrurile, oare mai merită astăzi privită problema Transnistriei prin prisma integrității statale și teritoriale? Credem că această problemă ar trebui privită, mai degrabă, din prisma populației de acolo. Ori, după cum am văzut și în cazul "crizei școlilor moldovenești din Transnistria" anul trecut, autoritățile de la Chișinău nu au putut să facă mare lucru pentru cetățenii săi de peste Nistru. Nu e mai bine să se lase comunitatea internațională să se ocupe (după cum o face și în prezent) de acea populație (care sigur ar putea avea probleme în cazul unei despărțiri *de jure*)? SAR crede că da.

Concluzie și recomandări

Contextul de astăzi nu este favorabil unei soluționări a conflictului transnistrean care să avantajeze Moldova. Pe de o parte, nu sunt întruniți cei câțiva factori care au contat enorm în deznodământul fericit al crizei cipriote. Mai întâi, proximitatea și suportul Greciei, stat membru UE. Al doilea factor este dat de aspirațiile Turciei de adrearea la UE, care au temperat parțial poziția sa, pentru a nu-și diminua și mai mult șansele de aderare. Și, în final, al treilea factor este reprezentat de promisiunile ferme ale UE făcute Ciprului în ceea ce privește viitorul integrării (Republica Cipru va adera indiferent dacă conflictul este sau nu soluționat). Dacă progresele înregistrate de România pe calea aderării sunt de natură să genereze condițiile care au favorizat soluționarea conflictului în insula cipriotă, ceilalți factori sunt greu de întrunit. Rusia – pentru că, în culise, guvernul moldovenesc trebuie să ajungă la o soluție amiabilă cu Rusia mai mult decât cu liderii separatiști – nu este caracterizată de aceeași vulnerabilitate în fața UE ca și Turcia (dorința de

aderare), iar acest lucru diminuează șansele unui deznodământ similar. La rândul ei, UE nu și-a luat deocamdată nici un angajament în ceea ce privește aderarea Moldovei, nici măcar în cazul în care conflictul din stânga Nistrului ar fi soluționat.

Pe de altă parte, a promova intens problema transnistreană într-un astfel de context se poate dovedi contraproductiv pentru interesele de securitate ale României și de consolidare a statului moldovean, deoarece poate împinge la adoptarea unei soluții facile, dar nepotrivite. Trebuie conceput faptul că Moldova trebuie să progreseze pe calea integrării europene indiferent ce face Transnistria, așa cum Ciprul grecesc a făcut-o față de partea în insulă ocupată de Turcia.

Soluția este deci autonomizarea Moldovei față de Transnistria, izolarea acesteia din urmă printr-un embargo susținut și pregătirea Moldovei pentru a deveni un candidat la integrare. Soluționarea *conflictului* poate redeveni o prioritate după ce România devine membru UE: deocamdată, zgomotul făcut de noi pe această chestiune riscă să facă mai mult rău decât bine, dat fiind că nici un actor internațional nu va interveni în Transnistria ca să realizeze un echilibru mai favorabil Moldovei.

Romanian Academic Society (SAR)
15 Petöfi Sándor, Bucharest 1
tel/fax (4021)222.1868
office@sar.org.ro
www.sar.org.ro